

Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi-

ViSBiD

Van Journal of Humanities and Social Sciences -VJHSS

Geliş Tarihi: 07.10.2022 Kabul Tarihi: 22.05.2023 Yayınlanma Tarihi: 21.06.2023

Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda Esed Bin Bergi İmzalı Mezar Taşı Üzerine Bir Değerlendirme

*An Evaluation Of The Tombstone Signed By Esed Bin Bergi In The Ahlat Seljuk Square
Cemetery*

Mehmet KULAZ*

Duygu DANIŞ**

Öz

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümünde bulunan Bitlis iline bağlı Ahlat ilçesi, tarihsel süreç içinde birçok devlet veya beyliğin idaresi altında kalmış, her devlet veya kültür bu verimli topraklar üzerinde çeşitli izler bırakmıştır. Bu sayede şehir yaklaşık beş bin yıllık geçmişiyle günümüzde adeta bir açık hava müzesi hüviyeti kazanmıştır. Orta Çağ'ın gözde şehirlerinden biri olan Ahlat, dönemin önemli bilim-kültür ve ticaret merkezlerindedir.

Ahlat; doğal kaynakları, verimli arazileri ve önemli ticaret yollarının üzerinde bulunuyor olması hasebiyle birçok devletin hakimiyeti altında kalmıştır. Özellikle Orta Çağ'da yoğun bir iskân faaliyeti geçiren bu şehir; dışardan göç alan önemli bir ticaret merkezidir.

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Belh ve Buhara birlikte "Kubbetü'l-İslam" sıfatını taşıyan Ahlat da Orta Çağ boyunca yoğun iskân faaliyetleri hakimdir. Bölgede sırasıyla Emevi, Abbasi, Mervanoğulları, Selçuklular, Ahlatşahlar, Anadolu Selçuklu, Harzemşahlar, İlhanlı, Celayirler, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı gibi Türk ve İslam medeniyetleri arasında el değiştirmiştir. Orta çağın büyük merkezlerinden biri olan bölgede çeşitli devirlerden kalan eserler yer almaktadır. Bu kültürel mirasın önde gelen yerlerinden biri de kitabeleriyle Türk-İslam kimliğini yansıtan Selçuklu Meydan Mezarlığıdır. XII.-XVI. yüzyılları arasına tarihlenen mezar taşları, boyları 4 metreye ulaşan şahide ve sandukalarıyla Anadolu'da yer alan mezar taşları içerisinde emsalsiz bir yere sahiptir. Kitabeler dışında Mezarlıktaki mezar taşlarında yaklaşık 500 örnekte sanatkâr kitabesine yer verilmesi Ahlat'taki mezar taşlarını oldukça önemli kılmıştır. Bu sanatkârlar içerisinde yer alan Esed Bin Bergi adlı sanatkârın imzasını taşıyan mezar taşı, çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu eser, malzeme, dönem, tipoloji, süsleme ve kitabe içeriğiyle incelenerek değerlendirilmiştir. Epigrafik çözümler neticesinde sanatkârın Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda tek

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, mkulaz@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4800-7028

** Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, dygu.dns@gmail.com, 0000-0002-2286-4446

Atıf için: Kulaz, M. & Daniş, D. (2023). "Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda Esed Bin Bergi İmzalı Mezar Taşı Üzerine Bir Değerlendirme". *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD*. 5: 1-12.

Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD, Sayı V, Haziran, 2023

Van Journal of Humanities and Social Sciences -VJHSS, Issue V, June , 2023

eseri tespit edilmiştir. Çalışmaların devamında Ahlat'ta yer alan mezarlıklarda başka eserlerinin de bulunması ihtimal dahilindedir.

Anahtar sözcükler: *Ahlat, Selçuklu Meydan Mezarlığı, Orta çağ, Mezar Taşı, Esed Bin Bergi*

Abstract

Ahlat district of Bitlis province, located in the Upper Murat-Van Section of the Eastern Anatolia Region, has been under the rule of many states or principalities throughout the historical process, and every state or culture has left various traces on these fertile lands. In this way, the city has almost gained the identity of an open-air museum with its history of approximately five thousand years. Ahlat, one of the favorite cities of the Middle Ages, was an important science, culture and trade center of the period.

Wild pear; Due to its natural resources, fertile lands and being on important trade routes, it has been under the domination of many states. This city, which had an intense settlement activity especially in the Middle Ages; It is an important trade center that receives immigrants from abroad.

XIII. and XIV. In Ahlat, which had the title of "Kubbetü'l-Islam" together with Belh and Bukhara in the centuries, intense settlement activities were dominant during the Middle Ages. In the region, it changed hands between Turkish and Islamic civilizations such as the Umayyads, Abbasids, Mervanogullari, Seljuks, Ahlatshahs, Harzemshahs, Anatolian Seljuks, İlhanlı, Celayirs, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safavid and Ottoman. There are artifacts from various periods in the region, which is one of the great centers of the Middle Ages. Seljuk Square Cemetery, one of the leading places of this cultural heritage, reflects the Turkish-Islamic identity with its inscriptions. 12.-16. Among the tombstones in Anatolia, the tombstones dating back to the 4th century BC have a unique place among the tombstones in Anatolia with their tombstones reaching 4 meters in height and their sarcophagi. Apart from the inscriptions, the presence of the inscription of the craftsman in approximately 500 examples on the tombstones in the cemetery has made these tombstones more attractive. Artisan inscriptions, which are not seen in different parts of Anatolia, made the tombstones in Ahlat very important. The tombstone bearing the signature of the artist named Esed Bin Bergi, who is among these artists, constitutes the main subject of the study. This work has been evaluated by examining its material, period, typology, ornamentation and inscription content. As a result of epigraphic analysis, only one work of the artist in Meydan Cemetery was identified. It is possible that other works will be found in the cemeteries in Ahlat as a continuation of the studies.

Keywords: *Ahlat, Seljuk Square Cemetery, Medieval, Tombstone, Esed Bin Bergi,*

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü'nde yer alan Ahlat, Van Gölü'nün Kuzeybatısında Bitlis iline bağlı bir ilçe merkezidir (Sümer, 1986: 447). İlçe yapılan araştırmalara göre ilk Tunç Çağından itibaren yerleşmeye sahne olmuş ve bu tarihten günümüze kadar birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bu kültürlerden günümüze birçok iz gelebilmiştir. Ancak Ahlat özellikle Malazgirt Savaşı sırasında üstlendiği misyon ve Orta Çağ dönemine ait kültür varlıklarıyla ön plana çıkmaktadır (Tekin, 2021: 20). Özellikle Orta Çağda büyük çekişmelere sahne olan Ahlat; Doğu Roma (Bizans), Mervaniler, Selçuklular, Ermenşahlar (Ahlatşahlar), Eyyubiler, Moğollar, İlhanlılar, Dilmaçoğulları, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Sefaviler ve Osmanlılar'a kadar çeşitli devletlerin idaresinde kalmıştır (Çelebi, 1986: 16; Nasr-ı Hüsvrev, 1994: 10; Karamağaralı, 1975: 1; Erzen, 1986: 16). Bu durum şehirde yoğun iskân faaliyetlerinin olmasını sağlamıştır. Bu döneme ait cami, hamam, medrese, türbe, kümbet, kale, akıt, zafer anıtı gibi birçok mimari yapının yanı sıra altı adet tarihi mezarlık da bulunmaktadır (Tabak, 1972:7). Bu mezarlıklar içerisinde en büyüğü olan Selçuklu Meydan Mezarlığı aynı zamanda Türk İslam dünyasının da en büyük tarihi mezarlığı olarak kabul edilmektedir

(Karamağaralı, 1992: 40) -(Foto. 1).Peki, böylesine merkezi bir öneme sahip 'adalet' kavramı nedir? Sokrates ile Thrasymakhos'un üzerinde durduğu adalet anlayışları arasında farklılık nereden kaynaklanmaktadır? Adalet, Thrasymakhos'un iddia ettiği üzere gerçekten güçlüye faydası olan mıdır? Burada yer alan 'güç' ve 'güçlü' kavramları neye işaret etmektedir? Bu makale bu sorulara yanıt bulmak ve ayrıca Thrasymakhos'un "Adalet, güçlüye faydalı olandır" (Platon, 2012: 26) şeklindeki görüşünün haklılığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda makale birinci bölümde, Platon'un Devlet isimli kitabı referans alınarak Adalet kavramının ne olduğuna yanıt aramaya odaklanmıştır. İkinci bölümde, Sokrates'in Adalet anlayışının ne olduğuna işaret etmeye çalışacaktır. Üçüncü bölümde ise Thrasymakhos'un "Adalet, güçlüye faydalı olandır" tezinin açıklanmasına ve aynı zamanda tezde yer alan 'güç' kavramına vurgu yapmaya gayret edecektir. Sonuç bölümünde ise, ortaya konulan argümanların bir bütün olarak değerlendirilmesi yapılarak Thrasymakhos'un haklılığının altı çizilecektir.

Fotoğraf No 1: Selçuklu Meydan Mezarlığı'nın Genel Görünümü

Mezarlıkta yüzeyde yaklaşık 9300 mezar tespit edilmiştir. Şahideli, prizmatik, yekpare ve çatma sandukalı mezarların yanında basit tipte mezarlar da bulunmaktadır. Alandaki mezarların yaklaşık 1800 adedi süsleme ve kitabeleriyle anıtsal olarak nitelendirilebilecek örneklerden oluşmaktadır (Foto. 2). Ayrıca jeoradar çalışması sonucunda alanda 178 adet de akıt olarak isimlendirilen yer altı oda mezarı tespit edilmiştir (Kulaz & İgit, 2021: 21-22; Karahan vd. 2019: 38). Anadolu'nun birçok yerinde İslami döneme ait tarihi mezar taşları bulunmaktadır. Ancak bugüne kadar diğer bölgelerin tamamının toplamında dahi Ahlat'taki kadar mezar taşı sanatkârı ismi tespit edilememiştir. Tüm bu bilgiler Ahlat'ın önemli bir "Taş İşleme Sanatkarlığı ve Mimarlık Ocağı" olduğunun ispatıdır (Karahan & Kulaz, 2021: 25).

Fotoğraf No 2: Selçuklu Meydan Mezarlığı Kadılar Bölümü

Mezar taşlarını ortaya koyan sanatkârlar aynı zamanda hem Ahlat hem de farklı yerleşim yerlerinde mimari yapılar inşa etmişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki Ahlat'ta oluşan sanat ekolleri Orta Çağ'da Divriği Ulu Cami ve Şifahanesi, Halime Hatun Kümbeti, Tercan Mama Hatun Kümbeti, Konya Alaaddin Cami Minberi, Ahlat Erzen Hatun ve Emir Bayındır Kümbetlerinde olduğu gibi Anadolu'nun birçok yerinde mezar taşlarıyla birlikte sanat eserleri ortaya koymuşlardır (Karahan vd. 2019: 61-80).

Mezarlıkta birçok mezar taşı ortaya koyan Bergi ailesine mensup Esed Bin Bergi eser veren 33 sanatçıdan biridir. Şu ana kadar yapılan epigrafik çalışmalarda sanatçının sadece bir eseri tespit edilmiştir. Bu eseri Bergi ailesinin ortaya koyduğu ekolün devamı açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Mezarlıkta yapılacak olan çalışmalarda sanatçıya ait başka eserlerinde ortaya çıkması muhtemeldir.

2. Esed Bin Bergi

Esed bin Bergi, Ahlat Meydan Mezarlığı'ndaki mezar taşlarının kitabeleri üzerine yapılan çalışmalar sırasında ilk kez tespit edilmiş olan sanatkârlardan biridir. Yaklaşık 1800 mezar taşının bulunduğu Meydan Mezarlığı'nda bu sanatkâra ait yalnızca bir eser tespit edilebilmiştir. Mezarlığın kuzeydoğusunda bulunan bu eser, Hicri 700 Miladi 1301 tarihinde yapılmıştır.

Esed bin Bergi adlı sanatkâr; Ahlat'ta birçok mezar taşı yapmış olan Bergi Ailesinin mensubudur. Zira Havend bin Bergi (Meydan Mezarlığı), Evend bin Bergi (Meydan Mezarlığı), Veys bin Bergi (Tahtı Süleyman Mezarlığında) ve Esed bin Havend (Meydan Mezarlığı) adlı sanatkârlar bu ailenin mensubu olan sanatkârlardır. Bunlardan Esed bin Havend yeğeni diğerleri ise kardeşleridir.

Sanatçının yaptığı eserin kitabesinde kendisini yetiştiren ustanın ismi geçmediğinden kimin yanında yetiştiği bilinmemektedir. Ancak yaşadığı dönem ve içinde yetiştiği mezar taşı sanatkârlığı ekolü açısından düşünüldüğünde kendisini yetiştiren sanatçıların aynı aileye mensup oldukları tahmin

edilebilir. Esed bin Bergi'nin, dönemin üstatlarından Veys bin Ahmed veya Esed bin Eyyub'un şagirdi olma ihtimali yüksektir. Tabi bunun yanında kendisine yakın tarihte eser veren kardeşi Havend bin Bergi veya Asil bin Üveys gibi üstatların yanında yetişmiş olma ihtimali de bulunmaktadır. (Karahana & Reisoğlu, 2020: 253-265; Karahana vd. 2019: 61-80).

2.1 Esed Bin Bergi'nin Eseri

Hicri 700 Miladi 1301 tarihli mezarlığın kuzeydoğusunda bulunan kırmızı tuf taşından yapılmış olan bu mezar, baş şahidesi ile üç parçadan oluşturulmuş, üzeri açık bir sandukadan meydana gelmektedir. Dikdörtgen bir forma sahip olan eserin baş şahidesinin uzunluğu 175 cm, genişliği 57 cm, kalınlığı ise 23 cm ölçülerindedir. Şahidenin arka yüzünde, içleri yukarıya doğru yükselen girift kıvrık rûmî ve palmet ağlarıyla tezvin edilmiş olan üç temsili nişin teşkil ettiği bir alınlık panosu bulunmaktadır. Nişlerin taşkın sivri kemerlerini meydana getiren palmet yapraklarının sapları düz birer şerit hâline dönüşerek aşağı doğru temsili nişlerin yan kenarlarını oluşturmaktadır. Alınlık panosunun altında ise ince tutulmuş zencirelerin ortada halka oluşturup devam ederek alanı iki taraftan sınırladığı dikdörtgen bir sanatkâr imza kitabesi bulunmaktadır. Celi sülüs hat ile kabartma olarak yazılmış olan kitabede;

عمل اسد بن برگي

“Amelu Esed bin Bergi”

“Bergi oğlu Esed yaptı” yazmaktadır (Foto. 5).

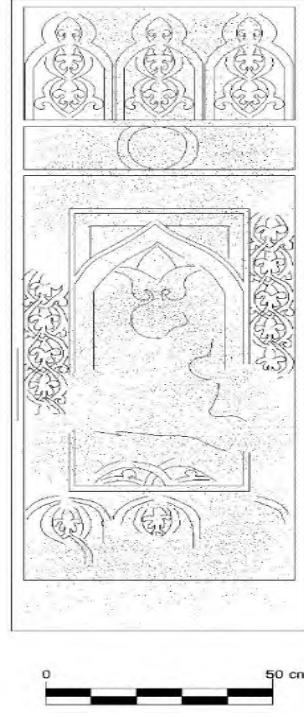
Sanatkâr kitabesinin altında, içerisine bir rûmî suyun işlendiği enli bir bordür ile çerçevelemiş olan sivri kemerli niş motif bulunmaktadır. Geometrik örgülü, ikinci bir bordür nişi içten çevrelemektedir. Nişin içerisinde, aralarına rozetlerin yerleştirildiği iri palmet ve rûmî motiflerinin dikey eksenden birbirine bağlanmasıyla oluşturulmuş olan bir kompozisyon bulunmaktadır. Ancak taşın yüzeyindeki tahribattan dolayı bu süsleme programının büyük bir kısmı tamamen yok olmuştur.

Şahidenin etek kısmında, yan yana sıralanmış olan üç yuvarlak kemerli nişin teşkil ettiği bir pano bulunmaktadır. Bu nişlerin zemin ve köşelikleri rûmî motifler ile işlenmiştir (Foto.3-4; Çizim 1).

Fotoğraf No 3: K-6 2668 No.lu Mezar Taşının

Baş Şahidesinin Batı Yüzü

Çizim No: 1- K-6 2668 No.lu Mezar Taşının

Baş Şahidesinin Batı Yüzünün Çizimi

Fotoğraf No 4: K-6 2668 No.lu Mezar Taşının

Baş Şahidesinin Batı Yüzünün Süsleme Detayı

Fotoğraf No 5: K-6 2668 No.lu Mezar Taşının

Baş Şahidesinin Sanatkâr Kitabesi

Şahidenin ön yüzünde, dışa taşıntılı bir mukarnas sırasının oluşturduğu alınlık panosu bulunmaktadır. Bu panonun altında, kabartma tekniğinde yazılmış olan medfun kitabesi yer almaktadır. Kitabe, şahidenin sağ alt köşesinden başlayan mukarnas sırasının altından sol alt köşeye ulaşan bir bordürü andırmaktadır. Kitabenin devamı, oluşan bu çerçevenin içerisindeki alanda birbirinden silmeler ile ayrılmış olan yedi kartuşa yazılmıştır. Ancak taşın yüzeyinde oluşan tahribattan dolayı kitabenin bir kısmı tamamen yok olmuştur (Foto.6; Çizim 2).

Kitabenin Orijinal Metni:

هذا... السعيد الشهيد المرحوم / المحتاج الى / رحمة الله تعالى وغفرانه

١- الشاب ا

٢- لقصير

٣- العمر...

الحجة سنة

سبعمائة

Kitabe Okunuşu:

Haza... es-saidu's-şehidu'l-merhumu'l-muhtacu ila rahmetu'l-Lahi teala ve ğufranehu eş-şabbu'l-kasiru'l-'omr... (Zi'l-) Hicce sene seba' mie.

Kitabenin Türkçe Anlamı:

Bu... saadete ve şehadete erişmiş adam, şanı yüce her şeye gücü yeten Allah'ın rahmetine ve bağışlamasına muhtaç, kısa ömürlü gencecik delikanlı... Zilhicce ayında yedi yüz (miladi Ağustos-Eylül 1301) yılında (vefat etti).

Şahidenin yan yüzlerine, celi sülüs hat ile iki hadis-i şerif hakkedilmiştir.

Hadislerin Orijinal Metni:

قال النبي عليه السلام الدنيا ساعة فجعلها طاعة
قال النبي عليه السلام الدنيا سحر المؤمن وجنة الكافر

Hadislerin Okunuşu:

Kale'n-Nebi 'aleyhi's-Selam Ed-Dunya sâ'et fecealehâ tâ'et.

Kale'n-Nebi 'aleyhi's-Selam Ed-Dunya sihrü'l-mu'min ve cennetu'l-kâfir

Hadislerin Türkçe Anlamı:

Peygamber, Allah'ın selamı üzerine olsun dedi; Dünya bir saatlik müddettir, onu da ibadetle geçir.

Peygamber, Allah'ın selamı üzerine olsun dedi; Dünya müminin zindanı, kâfirin cennetidir.

Fotoğraf No 6: K-6 2668 No.lu Mezar Taşının

Şahidesinin Doğu Yüzü

Çizim No: 2- K-6 2668 No.lu Mezar Taşının

Şahidesinin Doğu Yüzünün Çizimi

Üç parçadan oluşturulmuş olan, üzeri açık mezar sandukası 201 x 57 x 35 cm. ölçülerine sahiptir. Sandukanın yan yüzleri; kalın silmelerin oluşturduğu yuvarlak kemerli nişlerin ve soyut bitkisel bezemelerin teşkil ettiği bir tezyinata sahiptir. Ancak sandukanın yüzeylerini örten yoğun liken takası; bu süsleme programını ve pehle taşlarının üst yüzlerine hakkedilen kitabeği anlaşılabilir hâle getirmektedir (Foto.6).

Değerlendirme ve Sonuç

210.000 metrekarelik alanıyla Türk-İslam dünyasının en büyük tarihi mezarlığı olan Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı 1800'ü nitelikli olmak üzere şu ana kadar tespit edilen 9300 adet mezar taşı bulunmaktadır. Bu eserler XII. yüzyılın ilk çeyreği ile XVI. yüzyılın son çeyreği arasındaki tarih aralığına aittir. Farklı dönemlerde yapılan bu mezar taşları kitabelerinden elde ettiğimiz tarihi bilgilerin yanı sıra, süsleme programlarındaki maharetli işçilik ait olduğu dönemin sanat anlayışını ortaya koymaktadır. Bin yıllık geçmişimizin izlerini taşıyan bu eserler; dönemin sanatçıları hakkında da bilgiler sunmaktadır. Bu sanatçıları arasında yer alan Esed bin Bergi Ahlat'taki tarihi mezarlıklarda birçok eser vermiş olan Bergi Ailesi'nin mensubudur.

Sanatçının Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda yalnızca bir eseri tespit edilebilmiştir. Bu eser baş şahidesi ile üzeri açık çatma bir sandukadan oluşmaktadır. Şahidenin ön ve arka yüzlerinin orta

kısımlarında tahribatlar meydana gelmiştir. Bu tahribatlardan ötürü mezar taşı üzerinde yer alan yazı ve süslemeler anlaşılmamaktadır.

Şahidenin arka yüzünde iri tutulmuş olan rûmî, palmet ve rozetlerin dikey ekseninde birbirine bağlandığı bir kompozisyon hâkimdir. Ön yüzde ise medfunla ilgili bilgilerin yer aldığı kitabe kompozisyonu mukarnas bir başlıkla son bulmaktadır. Esed bin Bergi'nin kitabe içeriği ve tezyinat yönünden bir yenilik taşımayan bu eseri dönemin eserlerine işçilik yönünden benzer bir örnek teşkil etmektedir.

Sanatkâr kitabesi mezar şahidesinin arka yüzündeki alınlık panosunun altında yer almaktadır. Eserde medfun kitabesi dışında yalnızca iki hadis-i şerif metni bulunmaktadır. Bunlar o dönemde sanatkârı belli olan-olmayan birçok eserde kullanılan "*Dünya bir saatlik müddettir, onu da ibadetle geçir.*" İle "*Dünya müminin zîndanı, kâfirin cennetidir.*" anlamındaki hadislerdir.

Form olarak enli dikdörtgen bir yapıya sahip olan bu şahide üzerindeki tezyin ve epigrafik unsurlar Anadolu genelinde yer alan diğer mezar taşlarından oldukça farklı ve zengin bir üsluba sahiptir. Kullanılan malzemenin uygunluğu, (Ahlat Taşı, volkanik tüf) eserin her noktasını işleme imkânı sunmaktadır.

Medfun kitabesinde, ölen şahsın hüviyeti ile ölüm tarihi, merhumu öven ve onun arkasında duyulan acı dile getirilmiştir. Bu üslup genel olarak Anadolu'nun bütün yörelerindeki mezar taşlarında görülen bir uygulamadır. Medfun kitabesi baş şahidenin ön yüzünde, şahide yüzeyini üç yönden çevreleyen bordüre ve bu bordür içerisinde kalan alandaki kartuşlara yazılmıştır. Bunun dışında, şahide yüzeyine ölümle ilgili ayet ve hadisler ile bazı hikmetli sözler de yazılmıştır. Şahidenin arka yüzeyine alınlık panosunun altında çerçeve içerisine alınmış olan sanatkâr kitabesi bulunmaktadır. Bazı mezar taşı örneklerinde sanatkâr kitabesi ve alınlık panosun arasına veya sanatkâr kitabesi ve altında bulunan nişin arasına ikinci bir pano yerleştirilmiştir. Sanatkâr kitabeleri bazen düzleştirilmiş bir zemin üzerine bazen de ince rûmîlerle işlenmiş bir zemin üzerine yazılmıştır. Ele alınan örnekte ise kitabe düzleştirilmiş zemin üzerin hakkedilmiştir. Ayrıca şahidelerin muhtelif yerlerine yazılmış olan sanatkâr kitabesi örnekleri de bulunmaktadır. Bunların dışında gerek şahideler gerekse sandukalar geometrik ve bitkisel süslemelerle de bezenmiştir. Özellikle arka yüzde yer alan palmet, rumi, kıvrıl dal gibi bitkisel süslemeler Ahlat mezarlıkları ile, Erciş Çelebi Bağ ve Gevaş Selçuklu Mezarlıklarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Foto. 7-8).

Fotoğraf No 7: Erçis Çelebibağı (Abdüselam Uluçam, 2000).

Fotoğraf No 8: Gevaş Selçuklu Mezarlığı (Gevaş Selçuklu Mezarlığı Kazı Arşivinden Alınmıştır).

Dikdörtgen bir forma sahip olan eserin baş şahidesinin uzunluğu 175 cm, genişliği 57 cm, kalınlığı ise 23 cm ölçülerindedir. Eser mezarlıktaki şahideler içerisinde orta büyüklükte olarak kabul edilebilir. Ölçü olarak genellikle düzgün bir grafik çizen şahideler, XII. yy'ın son çeyreğinden XIV. yy'ın son çeyreğine kadar boyut olarak yükselmiş ve bu yükseliş, sonrasında şahidelerin daha ince uzun bir

görünüşe sahip olmasına neden olmuştur. XIV. yy'ın ilk çeyreğinden sonra ölçülerinde nispi bir küçülmenin gözlemlendiği şahidelerde en ile boy orantılı bir şekilde ortaya konmuştur.

İncelenen mezar taşında kullanılan malzeme kırmızı volkanik (Ahlat taşı) tüf taştır. Mezarlıktaki diğer eserlerde de aynı malzeme kullanılmıştır. Volkanik kökenli bu malzemenin yapısı gereği yumuşak olması ve içerisinde çeşitli madenlere ait parçaları barındırıyor olması doğanın taşlar üzerindeki tahribat gücünü de artırmıştır. Nitekim incelenen mezar taşı örneğinde de bu tarz bir tahribat söz konusudur. Özellikle meydan mezarlığı içerisinde yer alan bazı mezar taşları bu yüzden parçalanıp yok olmuşken bir kısmı da tahrip olmuş ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Mezar taşının malzemesinin seçilmesinin ardından form kazanmasında etkili olan etmen uygulanan tekniktir. Kullanılan taşçı aletleri yardımıyla, mezarlık genelinde uygulanan teknikler; kabartma, kazıma gibi tekniklerdir. Bu teknikler mezar taşlarında tek başına kullanılabilirler gibi aynı mezar taşı üzerinde birden fazla tekniğin uygulandığı örnekler de mevcuttur. İncelenen örneğin şahidesinin ön ve arka yüzeylerinde yer alan yazı ve bitkisel süslemeler ile alınlık kısmındaki mukarnaslar kabartma tekniğiyle, yan yüzeylerindeki yazılar ise kazıma tekniğiyle hakkedilmiştir. Üç parçadan oluşan çatma sandukanın yan ile üst yüzeylerine işlenen süsleme ve yazılar kabartma ve kazıma tekniğinin bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Yazı, İslam mimarisinde yer aldığı ilk günden beri, bazen süsleme, bazen başlı başına bir sanat ve bazen de tamamen tarihi önemi olan bir belge niteliği taşıdığı kabul edilen bir gerçektir. Böylece mezar taşlarında yer alan yazı başta ma'kili, muhakkak, celi sülüs, celi talik, kûfi gibi türleri olmak üzere gerek süsleme gerekse işlev açısından, sanat tarihi ve diğer alanlar için en önemli malzemeyi oluşturmaktadır. Mezarlıktaki birçok örnekte olduğu gibi çalışmaya konu olan örneğin hem şahide hem de sandukasında yer alan yazılar celi sülüs yazı karakteriyle ortaya konmuştur. Bu da gerek yazı gerekse süslemelerin mezarlıktaki diğer şahide ve sandukalarla benzer olduğunu göstermektedir. Özellikle ayetlerin alçak olan sandukalar yerine yüksek olan şahidelerde yer alması geleneğinin bu mezar taşında olduğu gibi genel kural olarak diğer mezar taşlarında da aynı uygulamanın devam ettirilmesi ayetlere olan saygıdan kaynaklanıyor olmalıdır. Sandukalarda ise daha çok hadis ve veciz sözlere yer verildiği anlaşılmaktadır.

Tarih ve Sanat Tarihi bakımından önem arz eden mezar taşları ait oldukları toplumların inanç ve kültürel özelliklerini yansıtan birer belge niteliğindedir. Mezar taşları yalnızca bir mezarın yerini belirtmekle kalmayıp aynı zamanda ait olduğu dönemin inancını, kültürünü, sosyal ve ekonomik durumunu ve sanat anlayışını yansıtmaktadır.

Kaynakça

Çelebi, E. (1935). Seyahatname, İstanbul: Devlet Matbaası.

Erzen, A. (1986). Doğu Anadolu ve Urartular, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Nasr-ı Hüsrev. (1994). Sefername. Abdulvehab Terzi (Çev.). İstanbul.

Karahan, R., Tekin, R., Kulaz, M., Reisoğlu, S., İgit, İ., Oral, M., Alp, A., (2019). Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı ve Mezar Taşları. Ankara: Dijital Baskı Merkezi.

- Karahan, R., Reisoğlu, S. (2020). Ahlat Meydan Mezarlığı Kadılar Bölümü Mezar Taşları, İstanbul: Dergâh Ofset Kağıt Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi.
- Karahan, R., Kulaz, M. (2021). Ahlat Meydan Mezarlığı'nda Bulunan Bir Grup Mezar Taşının Liken Temizliđi ve Epigrafik Çözömlenmeleri Üzerine Bir Değerlendirme, Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi, c. 1, s. 1, 25.
- Karamağaralı, H. (1975). Ahlat'ta Yaptığı Arkeolojik Araştırmalar Raporu
- Karamağaralı, B. (1992). Ahlat Mezar Taşları, Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları.
- Kulaz, M., İgit, İ. (2021). Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda Tarihın Görgü Tanıkları Ayađa Kalkıyor, Ankara: Azım Matbaacılık.
- Sümer, F. (1986). Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar, Belleten Dergisi, c.50 (197), 447.
- Tabak, N. (1972). Ahlat Türk Mimarisi, İstanbul: Dođan Kardeş.
- Tekin, R. (2021). Bitlis'in Kùltür Mirası, Ankara: Hece Yayınları.
- Uluçam, A. (2000). Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basım Evi.